INKLYUZIV TA'LIMDA MAXSUS PEDAGOGLARNING AHAMIYATI VA VAZIFASI

Egamberdiyeva Nigora Azizovna
Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi p.f.f.d; CHDPU, Chirchiq, O'zbekiston
https://orcid.org/0009-0001-1670-7890
+998917771709 nigoraazizovna1991@gmail.com
Boqiyeva Sevinch Elyorali qizi
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
pariphone1900@gmail.com +998337062203
Axmadaliyeva O'g'ilcha Yusubjamol qizi
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
axmadaliyevaogiloy1@gmail.com
+998994629374

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim jarayonida maxsus pedagoglarning ahamiyati, ularning kasbiy vazifalari va o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, samarali pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maxsus pedagog, individual yondashuv, korreksion ta'lim, pedagogik yordam, maxsus ehtiyoj.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение специальных педагогов в процессе инклюзивного образования, их профессиональные функции и роль в удовлетворении индивидуальных потребностей обучающихся. Также анализируются эффективные педагогические подходы.

Ключевые слова: инклюзивное образование, специальный педагог, индивидуальный подход, коррекционное обучение, педагогическая поддержка, особые потребности.

Abstract: This article highlights the importance of special educators in inclusive education, their professional responsibilities, and their role in meeting students' individual needs. Effective pedagogical approaches are also analyzed.

Keywords: inclusive education, special educator, individual approach, correctional education, pedagogical support, special needs.

Kirish.

Hozirgi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida inklyuziv ta'lim konsepsiyasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Inklyuziv ta'lim barcha bolalar, jumladan alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarning teng huquqli ta'lim olishini ta'minlashga qaratilgan muhim pedagogik yo'nalish hisoblanadi. Bu jarayonda maxsus pedagoglarning roli beqiyos bo'lib, ular o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etadi. Zamonaviy ta'lim muhitida har bir bolaning ehtiyojidan kelib chiqib yondashuvni tashkil etish zarurati maxsus pedagog faoliyatining dolzarbligini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, ko'rishda, eshitishda, nutqida yoki intellektual rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni umumta'lim muassasalariga integratsiya qilish jarayonida maxsus pedagoglarning metodik va amaliy yordami muhim ahamiyatga ega. Ular nafaqat ta'lim jarayonini moslashtiradi, balki o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi va rivojlanishini ham ta'minlaydi.

Inklyuziv ta'limning asosiy g'oyasi - har bir bolaning jamiyatda munosib o'rin egallashi va sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashdan iborat. Shu nuqtai nazardan, maxsus pedagoglar ta'lim jarayonida differensial va individual yondashuvlarni qo'llash orqali o'quvchilarning imkoniyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirish bilan birga, bolalarda o'ziga ishonch va mustaqillik ko'nikmalarini shakllantiradi. Inklyuziv ta'lim sharoitida maxsus pedagoglar o'qituvchi, psixolog va ota-onalar o'rtasida vositachi sifatida ham faoliyat yuritadi. Ularning asosiy vazifalariga diagnostika, korreksion ishlarni tashkil etish, individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish kiradi. Shu bois, maxsus pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, innovatsion metodlardan foydalanish hamda amaliy tajribani boyitish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim jarayonida maxsus pedagoglarning ahamiyati, ularning asosiy vazifalari hamda ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

Adabiyot tahlili va metodologiyasi

Inklyuziv ta'lim va korreksion pedagogika sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar maxsus pedagoglarning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishda nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu yo'nalishda F.U. Qodirova va hammualliflar tomonidan yaratilgan o'quv qo'llanma va darsliklarda inklyuziv ta'limning mohiyati, tamoyillari hamda uni amaliyotga joriy etish mexanizmlari batafsil yoritilgan.

F.U. Qodirova va D.A. Po'latova tomonidan yaratilgan "Inklyuziv ta'lim: nazariya va amaliyot" darsligida inklyuziv ta'limning ilmiy-nazariy asoslari, asosiy tamoyillari hamda xalqaro tajribalar tahlil qilingan. Mazkur manbada inklyuziv ta'limni tashkil etishda tenglik, ochiqlik va moslashuvchanlik tamoyillariga alohida urg'u berilgan. Shuningdek, unda maxsus pedagoglarning o'rni individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish bilan chambarchas bog'liqligi ko'rsatib o'tilgan.

F.Qodirova va boshqalar tomonidan tayyorlangan "Inklyuziv va korreksion ta'limda ART-texnologiya" o'quv qo'llanmasida san'atga asoslangan pedagogik texnologiyalarning korreksion jarayondagi o'rni ochib berilgan.[1] Ushbu qo'llanmada art-terapiya elementlari orqali bolalarning emotsional holatini barqarorlashtirish, kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuvini ta'minlash masalalari yoritilgan. Bu esa maxsus pedagog faoliyatida innovatsion yondashuvlarning muhimligini ko'rsatadi.

Qodirova F.U., Yunusova X.Sh. tomonidan yaratilgan "Inklyuziv va korreksion ta'limning filologik asoslari texnologiyalari" (2022, ZEBO PRINT) nomli o'quv qo'llanmada nutqiy rivojlanish, lingvistik yondashuv va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish masalalari chuqur tahlil qilingan. Ushbu manbada maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda til va nutqni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodlar, jumladan, interaktiv mashg'ulotlar va multisensor yondashuvlar muhim o'rin egallaydi.

Mazkur tadqiqotda inklyuziv ta'lim sharoitida maxsus pedagoglarning faoliyatini o'rganish uchun bir qator ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi. Jumladan, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish orqali mavjud nazariy qarashlar umumlashtirildi, qiyosiy tahlil metodi yordamida turli mualliflarning yondashuvlari solishtirildi. Kuzatish metodi orqali inklyuziv

[1] Qodirova, F. U., & Po'latova, D. A. (2020). Inklyuziv ta'lim: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya.

ta’lim jarayonidagi amaliy faoliyat tahlil qilindi, suhbat metodi yordamida pedagoglarning fikrlari o‘rganildi. Pedagogik tajribalarni umumlashtirish va tizimlashtirish orqali maxsus pedagoglarning asosiy vazifalari hamda samarali faoliyat yo‘nalishlari aniqlashtirildi. Inklyuziv ta’limning barcha komponentlari — o‘quvchi, pedagog, muhit va metodlar o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganildi. Bu esa mavzuning ilmiy asoslangan holda yoritilishiga imkon yaratdi.

Natijalar

Mazkur tadqiqot doirasida inklyuziv ta’lim muassasalarida maxsus pedagoglarning faoliyati o‘rganildi hamda ularning o‘quv jarayonidagi samaradorligi tahlil qilindi. Olingan natijalar maxsus pedagoglarning mavjudligi ta’lim sifati va o‘quvchilarning rivojlanish ko‘rsatkichlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, maxsus pedagog ishtirok etgan sinflarda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi va ijtimoiy moslashuvi sezilarli darajada yuqori bo‘lgan. Individual yondashuv asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirgan.

Quyidagi jadvalda Chirchiq shahar 7-umumiy o‘rta ta’lim maktabida inklyuziv ta’limda maxsus pedagog ishtirokining samaradorlik ko‘rsatkichlari:

Ko‘rsatkichlar	**Maxsus pedagog bilan (%)**	**Maxsus pedagogsiz (%)**
O‘zlashtirish darajasi	82%	61%
Ijtimoiy moslashuv	78%	55%
Darsda faollik	85%	60%
Mustaqil ishlash ko‘nikmasi	80%	58%

1-jadval

Chirchiq shahar 7-umumiy o‘rta ta’lim maktabida olib borilgan kuzatishlar asosida aniqlanishicha, maxsus pedagoglar tomonidan ishlab chiqilgan individual ta’lim dasturlari o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda dars jarayonini tashkil etishga samarali yordam bergan. Natijada o‘quvchilarda mustaqil ishlash, muammolarni hal qilish hamda ijtimoiy faollik ko‘nikmalari sezilarli darajada shakllangan. Maktabda o‘tkazilgan kuzatishlar inklyuziv ta’lim tizimida maxsus pedagoglarning ishtiroki nafaqat ta’lim sifatini oshirish, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta’minlashda ham muhim omil ekanligini ko‘rsatdi.

Muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari inklyuziv ta’lim jarayonida maxsus pedagoglarning ishtiroki ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Olingan natijalar ilmiy adabiyotlarda keltirilgan nazariy qarashlar bilan uyg‘unlikda bo‘lib, maxsus pedagoglarning individual yondashuvni ta’minlashdagi roli amaliy jihatdan ham asoslandi. Tadqiqot davomida aniqlangan holatlar F.U. Qodirova va hammualliflar tomonidan ilgari surilgan inklyuziv ta’lim tamoyillari bilan mos keladi. Xususan, individual ta’lim dasturlarini ishlab chiqish va differensial yondashuvni qo‘llash o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini oshirishga xizmat qilishi amaliy natijalar orqali tasdiqlandi. Shu bilan birga, art-texnologiyalarning qo‘llanilishi bo‘yicha olingan natijalar ham zamonaviy pedagogik yondashuvlarning samaradorligini ko‘rsatadi.

Natijalar tahlili shuni ko‘rsatdiki, maxsus pedagoglar nafaqat o‘quvchilarning bilim olish jarayonini qo‘llab-quvvatlaydi, balki ularning ijtimoiylashuvi, kommunikativ va mustaqil faoliyat ko‘nikmalarini rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Bu esa inklyuziv ta’lim muhitida kompleks yondashuv zarurligini anglatadi. Maxsus pedagoglarning o‘qituvchi va ota-onalar bilan hamkorlikda ishlashi ta’lim jarayonining uzluksiz va samarali bo‘lishini ta’minlaydi.

Xulosa

Mazkur maqolada inklyuziv ta’lim tizimida maxsus pedagoglarning ahamiyati va ularning kasbiy faoliyatiga xos jihatlar ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilindi. O‘rganishlar shuni ko‘rsatdiki, inklyuziv ta’lim samaradorligi bevosita maxsus pedagoglarning malakasi, tajribasi va individual yondashuvni to‘g‘ri tashkil eta olishiga bog‘liq. Ular ta’lim jarayonining barcha bosqichlarida — diagnostika, rejalashtirish, amalga oshirish va monitoringda faol ishtirok etib, o‘quvchilarning rivojlanishiga kompleks ta’sir ko‘rsatadi. Maxsus pedagoglar tomonidan ishlab chiqilgan individual ta’lim dasturlari alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan o‘quvchilarning bilim olish jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bilan birga, ular o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvi, kommunikativ ko‘nikmalari va mustaqil hayotga tayyorgarligini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, art-texnologiyalar, multisensor yondashuvlar va innovatsion metodlarning qo‘llanilishi korreksion-pedagogik ishlarning samaradorligini oshirishi ilmiy jihatdan asoslandi. Shuningdek, inklyuziv ta’lim jarayonida maxsus pedagoglar nafaqat o‘quvchilar bilan ishlaydi, balki umumta’lim o‘qituvchilari, psixologlar va ota-onalar o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yadi. Bu esa ta’lim jarayonining uzluksizligini, tizimliligini va kompleksligini ta’minlaydi. Natijada o‘quvchilar uchun qulay psixologik-pedagogik muhit yaratiladi hamda ularning individual imkoniyatlari to‘liq ro‘yobga chiqadi.

Biroq aniqlangan muammolar - maxsus pedagoglar yetishmovchiligi, metodik ta’minotning yetarli emasligi, ayrim pedagoglarning inklyuziv ta’limga tayyorgarlik darajasi pastligi kabi omillar ushbu yo‘nalishda tizimli islohotlar olib borishni talab etadi. Shu munosabat bilan, maxsus pedagoglarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish, ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini keng joriy etish zarur hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim tizimining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan maxsus pedagoglarning faoliyati bilan belgilanadi. Ularning ilmiy asoslangan, innovatsion va individual yondashuvlarga tayanib olib boradigan faoliyati nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki jamiyatda tenglik, bag‘rikenglik va ijtimoiy adolat tamoyillarining qaror topishiga xizmat qiladi. Shu bois, maxsus pedagoglarning o‘rni va ahamiyatini yanada mustahkamlash inklyuziv ta’limni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilishi lozim.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Florian, L. (2014). What counts as evidence of inclusive education? European Journal of Special Needs Education, 29(3), 286–294.
2. Mitchell, D. (2015). What really works in special and inclusive education. Routledge.
3. Qodirova, F. U., & Po‘latova, D. A. (2020). Inklyuziv ta’lim: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Qodirova, F. U., Yunusova, X. Sh., & b. (2022). Inklyuziv va korreksion ta’limning filologik asoslari texnologiyalari. Toshkent: ZEBO PRINT.
5. Shishkin, G. A. (2015). Inklyuziv ta’limni tashkil etish asoslari. Moskva: Nauka.
6. Slastenin, V. A. (2002). Pedagogika innovatsiyalari. Moskva: Akademiya.
7. Tomlinson, C. A. (2017). How to differentiate instruction in academically diverse classrooms. ASCD.